

ИСТРАЖУВАЊЕ
НА МОЖНОСТИТЕ
ЗА **ЕНЕРГЕТСКИ**
РЕШЕНИЈА СО
НАЈНИСКО
НЕГАТИВНО
ВЛИЈАНИЕ ВРЗ
ЖИВОТНАТА
СРЕДИНА

СОДРЖИНА:

Благодарност	04
Користени кратенки	05
Вовед	06
Принципи	09
Препораки	15
Намена на земјиштето и просторно планирање	16
Заштита на животната средина	22
Земјоделство	26
Вклученост на заедниците	30
Анекс I. Список на консултирани институции/организации	35

БЛАГОДАРНОСТ

Им благодариме на сите кои учествуваа во процесот, наведени во Анекс I од овој документ. Особена благодарност до Марк Ламбридс и Драгана Милеусниќ од The Nature Conservancy за рецензијата на текстот и нивен придонес во неговата изработка.

Финансиската поддршка за овој проект е обезбедена од страна на The Nature Conservancy.

Автор
Ана Чоловиќ Лешоска
Еко-свест

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

TNC → The Nature Conservancy оиз

БДП → Бруто домашен производ

ЕУ → Европска Унија

МЖСПП → Министерство за животна средина и просторно планирање

НПЕК → Национален план за енергија и клима

ОВЖС → Оцена на влијание врз животната средина

ОИЕ → Обновливи извори на енергија

РСМ → Република Северна Македонија

СОЖС → Стратегиска оцена на животната средина

ВОВЕД

За да се справи со климатските промени и да ја задоволи побарувачката за енергија, на Северна Македонија и е потребно значително зголемување на капацитетите за искористување на обновливи извори на енергија. Меѓутоа, доколку локациите и начинот на развој на капацитетите за искористување на обновливите извори на енергија не се внимателно испланирани, решенијата можат да бидат штетни и да направат значаен притисок врз природните ресурси на Северна Македонија. Тие би можеле негативно да влијаат врз луѓето и биодиверзитетот, создавајќи конфликти кои не само што имаат негативни последици, туку би можеле да ги загрозат и инвестициите и да ја забават експанзијата на капацитетите за искористување на обновливите извори на енергија.

Градењето на капацитети за искористување на обновлива енергија со пренамена на земјиштата - оние коишто веќе се значително деградирани од рударството, градењето згради и друга физичка инфраструктура, како и некои други развојни активности - дава можност да се избегнат овие конфликти и наместо тоа, да се забрза транзицијата кон чиста енергија. Понатаму, проактивното стратешко планирање кое во предвид ги зема еколошките и социјалните фактори, може да ги зголеми локалните придобивки за заедниците, да ги намали влијанијата врз дивниот свет и да го избегне ослободувањето на CO₂ коешто настанува со преобразбата на шумите и другите природни подрачја кои се соодветни за развојни проекти.

The Nature Conservancy (TNC) верува дека Северна Македонија може да има корист од пристапот за паметно планирање (со низок степен на негативно влијание врз природата). Со амбициозните планови на државата за проширување на капацитетите за производство на енергија од обновливи извори на енергија за дополнителни 1400 MW сончева енергија и 750 MW енергија од ветрот, од голема важност е да се изнајдат погодни локации за идните развојни проекти коишто ќе бидат одржливи и со низок степен на негативно влијание врз природата.

Северна Македонија веќе направи значаен чекор напред со изготвување на прогресивен Национален план за енергија и клима (НПЕК) и со поставување на амбициозни цели за обновливите извори на енергија (ОИЕ). NECP го користи МАРКАЛ моделирањето со цел да го предложи Зеленото сценарио, како најамбициозно кога станува збор за обновливите извори на енергија и мерките за енергетска ефикасност, а финансиски најисплатливо за државата. Сега е вистинско време да се направи паметно планирање (со низок степен на негативно влијание врз природата) за целите поставени за ОИЕ да станат реалност.

Во 2021 година The Nature Conservancy иницираше партнерски проект за да ги идентификува можностите за забрзување на развојот на ОИЕ во Северна Македонија. За таа цел, The Nature Conservancy формираше партнерства со Македонската академија на науките и уметностите и со Центарот за истражување и информирање за животната средина „Еко-свест“ за да спроведе заеднички проект.

ГЛАВНИТЕ ЦЕЛИ НА ПРОЕКТОТ СЕ:

Да се воспостави база на достапни информации за спроведување на паметно планирање на обновливите извори на енергија;

Да се идентификуваат правните и техничките пречки и можности за користење на веќе деградираните земјишта (brownfields) за спроведување на проекти и поставување на капацитети за искористување на обновливи извори на енергија;

Да се идентификуваат и опишат релевантните чинители за планирање и донесување одлуки со цел ефективно спроведување на планирање со ниско негативно влијание врз животната средина;

Идентификување на еколошки и социјални вредности коишто ќе бидат основа за избор на зони за градење на капацитети за искористување на обновливи извори на енергија.

Во рамки на овие активности беше спроведена анкета за испитување на јавното мислење за развојот на обновливите извори на енергија и беа организирани три фокус групи. Тие се состоја од претставници на релевантни чинители од: 1) центрите за регионален развој и општините, експерти за земјоделие; 2) државни и приватни енергетски компании; 3) граѓански организации од доменот на заштита на животната средина и природата како и во доменот на сиромаштијата.

Резултатите од овие консултации помогнаа во формулирање на главните принципи кои се образложени во овој документ. Целта на овие принципи е да бидат основа на процесот на планирање на развојни проекти од ОИЕ коишто ќе бидат одржливи и со низок степен на негативно влијание врз животната средина. Откако беа дефинирани, принципите беа споделени со членовите на фокус групите за дополнителни коментари, забелешки и нивно одобрување пред да бидат објавени.

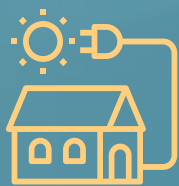
ПРИНЦИПИ

1 Да се забрза развојот на обновливи извори на енергија за да се постигнат амбициозните енергетски цели и целите за заштита на биодиверзитетот

Постигнувањето на целите кои се предвидени во новата и амбициозна Стратегија за развој на енергетиката, подразбира забрзување на изборот на локации за изградба на енергетски објекти кои се економични, како што се ветерни и соларни инсталации, и кои ќе ги заштитат природните ресурси и заштитените подрачја, а истовремено ќе го препознаат придонесот на заедниците, потребите на сите чинители и еколошката правда.

2 Да се приоритизира и да се забрза процесот на просторно планирање кое ќе интегрира поставување на енергетски капацитети со минимално негативно влијание

Процесот на изготвување на новиот просторен план е потребно да биде приоритет, а неговото донесување треба да се забрза за да се избегнат одлагања на одлуките за енергетското планирање. Поставувањето на енергетските капацитети кое вклучува обновливи енергетски ресурси, енергетската инфраструктура, и социјалните и еколошките фактори, треба да бидат составен дел од процесот на планирање на просторот, а релевантните институции своите одлуки за избор на локациите треба да ги засноваат на научни истражувања и податоци. Вклучувањето на што повеќе релевантни експерти и засегнати чинители во процесот, ќе обезбеди ефективно учество на јавноста во сите фази од донесувањето на просторниот план.

3 Да се зајакнат заедниците за да се вклучат во развивање на проекти за искористување на обновливи извори на енергија

За да биде забрзано развивањето и спроведувањето на ветерни и соларни проекти, потребно е да се носат одлуки на централно и на локално ниво; на општинските власти и заедници им е потребна поддршка за ефективно да учествуваат во процесот. Со цел тие да имаат знаење на темата и да бидат ефективни партнери во енергетското планирање и да придонесат за иднината со чиста енергија, на општинските власти и заедници им се потребни веродостојни насоки, алатки, ресурси и поддршка во планирање на просторот, како и најдобри практики за проактивно планирање на енергетски проекти од обновливи извори.

4 Да се зачуваат природните живеалишта и заштитени подрачја

Инвестициите во обновливи извори на енергија мора да бидат приоритет, но не по цена на уништување на природните ресурси и загуба на екосистемите. Заштитените подрачја мора да бидат зачувани, а во процесот на енергетското планирање треба особено внимание да се посвети на избегнување на можните негативни влијанија од проектите за искористување на обновливите извори на енергија кои се во нивна близина. Заштитарите и релевантните институции треба да имаат клучна улога во идентификување на таквите закани и да ја ограничат нивната појава уште во фазата на планирање на проектите.

5

Да се поттикне заштита на земјоделското земјиште кое ќе биде усогласено со развивањето на проекти за обновливи извори на енергија

Сопствениците на земјиште, земјоделците и општинските претставници, треба да бидат едуцирани за придобивките и влијанието кое обновливите извори го имаат врз земјоделието, но потребно е да имаат и пристап до ресурси кои ќе им помогнат да ги интегрираат најдобрите практики за ублажување на влијанијата од процесот на енергетското планирање и зонирање врз земјоделските површини. Во процесот на планирање и донесување на одлуки, приоритетот треба да биде кон зачувување на квалитетно и плодно земјоделско земјиште.

6

Да се обезбедат едукативни програми и обуки на сите нивоа

Институционалните капацитети на централно и локално ниво мора да бидат унапредени со цел да се постигнат амбициозните енергетски и климатски цели, како и целите за зачувување на биодиверзитетот. На државните службеници, експертите, како и локалните заедници им е потребен пристап до различни можности за едукација и обучување за развивање на проекти за обновливи извори на енергија, заштита на животна средина, но и други важни социо-економски фактори. Неопходно е да се креира научна база на податоци и ресурси, како и база со отворен пристап до истражувања за локалните потреби и предизвици кои ќе бидат споделени со сите засегнати и релевантни чинители.

7 Да се подобрат можностите за учество на јавноста на сите нивоа

Учеството на јавноста во раната фаза на донесување на одлуки треба да биде подобрена на сите нивоа. Вклучувањето на граѓани и засегнати групи, експерти и стручни лица со нивните ставови во процесот на донесување на одлуки ќе придонесе кон креирање на одржливи решенија кои ќе имаат придобивки за сите. Сеопфатен пристап кој вклучува различни засегнати страни и поддржува партнерство со локални заедници, локални граѓански здруженија, експерти и професионалци ќе придонесе кон намалување на еколошките неправди, но и ќе помогне кон успешно спроведување на проектите за искористување на обновливата енергија. Ова е особено важен аспект за градење на довербата помеѓу граѓаните и државните институции. Исто така, ваквиот пристап ќе го намали локалното незадоволство, одложувањата во спроведувањето на одлуките и судските спорови кои често се појавуваат во овој тип на проекти.

8 Да се споделат придобивките од искористување на обновливи извори на енергија

Проектите за искористување на обновливи извори на енергија можат позитивно да придонесат за локалните економии, преку вработување на локалното население, данокот на доход, подобрување на локалната инфраструктура и индиректните економски активности. Истовремено, ваквите проекти овозможуваат прифатлива и пристапна енергија со минимални негативни влијанија. Овие придобивки треба да бидат промовирани и јасно соопштени до сите засегнати страни, со цел тие да бидат добро разбрани и со тоа да се зголеми нивото на доверба помеѓу граѓаните и државните институции.

9

Да се поттикне децентрализација на производството на енергија

Производството на енергија треба делумно да се децентрализира, а општините да играат значајна улога во развојот на проекти за обновливи извори на енергија кои придонесуваат за енергетска независност, локално вработување и пристап до енергија. Истовремено, општините можат да имаат активна улога и да придонесат за намалување на емисиите на стакленички гасови и трансформирање на економиите.

ПРЕПОРАКИ

Во процесот на консултации со релевантните чинители, беа дефинирани четири приоритетни области кои се образложени подолу во текстот. Овие приоритети се однесуваат на: намена на земјиштето и просторно планирање, заштита на животната средина, земјоделство и вклученост на заедниците.

НАМЕНА НА ЗЕМЈИШТЕТО И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

Иако обновливите извори на енергија ќе имаат бенефит за сите граѓани на Северна Македонија, сепак постојат локални практики на користење на земјиштето кои треба да бидат земени предвид. Многу заедници немаат доволно алатки и ресурси за да направат проценка и да ги вклучат изворите на обновлива енергија при одлучувањето и планирањето на просторот, што претставува пречка за нивен понатамошен развој. Во исто време, локалната и централната власт често потфрлаат на соодветен начин да ги консултираат локалните заедници во процесот на развој на енергетиката, што предизвикува долгорочни одложувања во процесот на енергетското планирање и развој на енергетски проекти.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА

Правната рамка за користење на земјиштето и просторното планирање е соодветно развиено, но одредена легислатива е недоволно прецизирана и јасна, особено во однос на изработување, донесување и спроведување на просторниот план.

СО ЗАКОНОТ ЗА УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ:

- се уредува системската и хиерархиската уреденост на урбанистичкото планирање во системот на просторното и урбанистичкото планирање,
- целите и начелата на урбанистичкото планирање и уредувањето на просторот,
- видовите и содржината на урбанистичките планови,
- условите за вршење на работите од областа на урбанистичкото планирање,
- постапките за изработување, донесување и спроведување на урбанистичките планови,
- надзорот над спроведувањето на одредбите на овој закон, како и други работи од областа на урбанистичкото планирање.

Дополнително, во [Законот за урбанистичко планирање](#) не се содржани одредби за важни аспекти, како што е периодот за кој се донесува Просторниот план, процедурите за неговото донесување и измена, како и неговата основна содржина. Во преодните одредби на Законот, исто така не е спомнат статусот на актуелниот Просторен план на Република Северна Македонија. Имајќи предвид дека моменталниот Просторен план беше донесен во 2004 за периодот до 2020 година, постои неопходна потреба од донесување на нов просторен план, или да се продолжи периодот на важност на сегашниот план, со што ќе се обезбеди правна сигурност во постапката за усвојување на просторен и урбанистички план на најниското хиерархиско ниво.

[Урбанистичкото планирање](#) е дел од системот на просторно и урбанистичко планирање, кое пак е дел од Просторниот план на Република Северна Македонија и просторните планови за негова имплементација, како и урбанистичките планови и акти за нивна имплементација. Плановите во рамки на просторното и урбанистичкото планирање се хиерархиски и хоризонтално хармонизирани.

Јавниот интерес е во фокусот на урбанистичките планови, при што начинот на планирање на просторот треба да биде во корист на граѓаните, заштита и унапредување на животната средина и природата, како и зачувување на природните и културните вредности на просторот.

[Агенцијата за просторно планирање](#) е одговорна институција за развивање на Просторниот план на Република Северна Македонија, како и за следење на неговата примена. Според Уставот на Република Северна Македонија, Просторниот план го усвојува Собранието на РСМ на предлог на Владата на РСМ.

За да се оствари ефикасна примена на процедурите на просторното и урбанистичкото планирање, како и за потребите на подготовка, донесување, примена и следење на спроведувањето на урбанистичките планови, Агенцијата за просторно планирање има воспоставено информациски систем за урбанистичко и просторно планирање кој обезбедува услови за професионален и аналитички мониторинг над примената на плановите, како и нивно континуирано следење и анализирање на степенот на примена на плановите.

УРБАНИСТИЧКИ ПРОЕКТИ

Урбанистичките проекти се особено важни за енергетски проекти од обновливи извори. Мора да постои процедура за нивно развивање и донесување, особено во случаите кога усвоените урбанистички планови нема да содржат доволно детални критериуми за изградба и користење на земјиштето за ОИЕ.

Според Правилникот за урбанистичко планирање, дури и ако во постоечкиот урбанистички план е наведена класа на намена на ниво на подкласа, тоа не значи дека не се можни промени, особено ако промената е од поригидна во пофлексибилна подкласа -класа, како што е промената од подкласа Д1 - Рударство што се смета за тешка и загадувачка индустрија во подкласа Д3 - енергија од обновливи извори каде се применуваат незагадувачки технологии.

КОРИСТЕЊЕ НА МИНЕРАЛНИ РЕСУРСИ

Законот за минерални сировини дозволува изградба на инфраструктурни објекти во просторот што е издаден под концесија и негова експлоатација доколку истите се од јавен интерес, што дава дополнителни можности за користење на деградирано земјиште без притоа да се наруши процесот на експлоатацијата на минералните сировини.

ПРЕПОРАКИ

1. ДА СЕ ВКЛУЧАТ ЗАСЕГНАТИТЕ ЧИНИТЕЛИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ЕНЕРГЕТСКОТО ПЛАНИРАЊЕ

Процесот на просторно планирање треба да ги вклучи сите релевантни чинители за да го зајакне процесот на енергетско планирање за обновливи извори на енергија. Експерти од областа на енергетика, биодиверзитет, урбанистичко и просторно планирање, геоморфолози и геолози, земјоделие и користење на земјиштето, треба да бидат активно вклучени во процесот, со цел сите аспекти да бидат земени предвид при донесување на просторниот план. Истовремено, регионалните центри за развој, општините како и локалните заедници треба да бидат консултирани и нивните ставови да бидат дел од процесот на планирање на просторот.

2. ДА СЕ ДАДЕ ПРИОРИТЕТ НА ДЕГРАДИРАНОТО ЗЕМЈИШТЕ ЗА РАЗВИВАЊЕ НА НОВИ ЕНЕРГЕТСКИ ПРОЕКТИ ОД ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ

Кога се идентификуваат најсоодветните локации за развој на нови енергетски проекти од обновливи извори, првенствено треба да се разгледаат можностите за деградираното земјиште. Присуството на отрови во почвата, близината до локалното население и други ограничувачки фактори треба да бидат разгледани пред да се направи избор на локацијата.

3. **ДА СЕ РАЗВИЕ РЕГУЛАТИВА ЗА ДЕГРАДИРАНО ЗЕМЈИШТЕ, НЕГОВА РЕКУЛТИВАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА СО УСВОЕНА СТРАТЕГИЈА И ГОДИШНИ ПРОГРАМИ**

Владата е потребно да усвои стратегија и да донесе годишна програма за рекултивација и рехабилитација на деградираното земјиште. Неопходно е да се иницира развивање на регулатива за овластувањата и одговорноста на лицата кои го користат земјиштето во случај на негова пренамена за изградба на енергетски објекти од обновливи извори. Треба да се разгледа и можноста за зголемување на % од надоместокот за издавање на дозволи за рекултивација и рехабилитација на деградирани земјишта. Владата е потребно да усвои стратегија за геолошки истражувања, одржливо користење и експлоатација на минерални ресурси за период од 20 години.

4. **ДА СЕ ИЗБЕРАТ ЛОКАЦИИ ЗА ЕНЕРГЕТСКИ ПРОЕКТИ ОД ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ ЗАСНОВАНИ НА НАУЧНИ ПОДАТОЦИ**

Одлуките за избор на локации за енергетски проекти од обновливи извори е особено важно да бидат засновани на научни истражувања и податоци. Јавното објавување на тие податоци ќе им помогнат на заедниците подобро да ги разберат причините зад донесување на таквите одлуки, а истовремено ќе изгради доверба во државните институции дека во одлуките се земени предвид веродостојни научни податоци.

ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

Преминувањето кон обновливи извори на енергија подразбира не само заеднички заложби и донесување одлуки на неколку државни институции, туку одредување на високи стандарди кои ќе избегнат негативни влијанија од користење на природните ресурси во иднина.

Зачувувањето на биолошката разновидност и управувањето со заштитените подрачја останува предизвик за централната и локалната власт. Територијата која треба да биде означена како заштитено подрачје е 15%, а земјата се смета дека има особено богат биодиверзитет и висок степен на ендемични видови. Со оглед дека стратешките цели се да се зачува биолошката разновидност, неопходно е да на заштитата на природата и се даде подеднакво значење како и на развојот на обновливите извори на енергија.

Заштитата на природата не се смета за приоритет, па така многу често, економскиот и енергетскиот развој се приоритизираат над нејзиното зачувување, и оттука произлегува висок ризик од неправилно одредување на енергетските проекти.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА

Иако најголем дел од легислативата на ЕУ е транспонирана во национално законодавство за заштита на животната средина, примената на усвоените закони е на незадоволително ниво. Дополнително, ограничените капацитети на релевантните институции за справување со заштитата на животната средина како хоризонтално прашање, го попречуваат правилното спроведување, финансирањето и приоритизирањето на политиките за здрава животна средина во земјата.

Еколошките даноци кои се собираат на централно ниво не се наменети кон проекти за заштита на животната средина. Земјата е зависна од финансиската поддршка на ЕУ, меѓународна финансиска поддршка за спроведување на суштински еколошки проекти во областа на собирање отпад, третман на отпадни води, загадување на воздухот и заштита на природата.

Во последната деценија, еколошката свест се зголеми кај пошироката јавност, и генерално се подобрија процесите на консултации со јавноста.

Системот на заштитени подрачја опфаќа 82 подрачја, кои зафаќаат површина од 357.778,05 ha или околу 13,92 % од територијата на државата. Националните паркови заземаат околу 6,9% од територијата на земјата, а потоа следат спомениците на природата со 3,0%, додека сите други категории на заштитени подрачја зафаќаат околу 4% од територијата на земјата.

Управувањето со природните заштитени подрачја е сè уште предизвик бидејќи не постои агенција за заштита на природата и не постои редовен мониторинг. Како и со заштитата на животната средина, финансирањето за заштита на природата зависи од странски донатори. Капацитетите на управителите на заштитените подрачја се исто така мали, а заштитените подрачја како што се големите национални паркови ги добиваат потребните финансии од активностите за сеча на дрва (кои понекогаш придонесуваат до 80% од вкупниот буџет на заштитеното подрачје).

Од една страна, земјата покажува амбиција за заштита на животната средина и природните живеалишта, а од друга, ограниченото финансирање и капацитети резултираат со недоволна практична имплементација и спроведување на амбициозните стратешки цели.

Во однос на енергетските проекти, во многу случаи се наидува на отпор кај локалното население, кој резултира со откажување или одложување на планираните енергетски проекти. Локалните заедници активно се спротивставуваат на проекти кои тие веруваат дека ќе имаат негативно влијание врз нивната околина или сериозно ќе му наштетат на земјиштето и нивната безбедност. Се забележува дека, во такви случаи, квалитетот на консултациите на локално ниво не се доволни и резултираат со недостаток на поддршка од локалното население.

ПРЕПОРАКИ

1. ДА СЕ ОБЕЗБЕДИ ВКЛУЧЕНОСТ НА НАУЧНАТА ЗАЕДНИЦА ВО ПРОЦЕСОТ НА ПЛАНИРАЊЕ НА ПРОЕКТИТЕ

Заштитари, геолози, експерти од областа на животна средина, просторно планирање и шумарство треба да земат активно учество во процесот на планирање на проектите на централно и на локално ниво. Ова е особено важно во однос на заштитата на вредните ресурси кои се важни за локалните заедници, но имаат и национално значење, како што се заштитените подрачја.

2. ДА СЕ ПОКРЕНЕ ЈАВНАТА СВЕСТ ЗА ПРИДОБИВКИТЕ И РИЗИЦИТЕ ОД ЛОКАЦИИТЕ ЗА ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА

Повеќе од 80% од населението не е запознаено со процесот на енергетско планирање, а повеќе од 70% сметаат дека енергетските проекти можат да имаат негативно влијание врз нивните заедници и животната средина, за што е неопходно да се подготви и спроведе широка кампања за покренување на јавната свест која ќе биде заснована на научни податоци. Граѓанските здруженија можат да играат клучна улога во споделувањето на информации, организирање на едукативни настани и спроведување на активности кои ќе бидат насочени кон граѓаните.

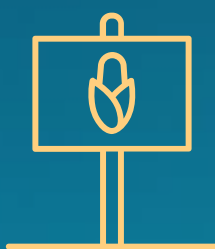
3. ДА СЕ ИЗБЕГНАТ ЛОКАЦИИ ЗА ЕНЕРГЕТСКИ ПРОЕКТИ ОД ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ ВО ЗАШТИТЕНИ ПОДРАЧЈА

Локациите за изградба на енергетски проекти треба да биде приоритет, но мора да се избегне нивно поставување во заштитените подрачја. Вредните екосистеми мора да бидат зачувани, а инфраструктурните проекти во заштитените подрачја ја нарушуваат примарната улога за обезбедување на нивна заштита.

4. ДА СЕ ПОДОБРАТ СТАНДАРДИТЕ И КОНТРОЛАТА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Неопходно е да се зголемат институционалните капацитети, финансиските средства и да се подобрат контролните механизми за да се обезбеди соодветна заштита на животната средина. Вакви мерки треба да бидат преземени на централно, но и на локално ниво. Заштитата на животната средина треба да се разгледува како хоризонтална проблематика со висок приоритет, за што е потребно зајакнување на меѓуинституционалната соработка за да го поддржи ефективно овој процес.

ЗЕМЈОДЕЛСТВО

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

Земјоделското земјиште е значаен извор на економската активност во Северна Македонија, но истото е и под голем економски притисок. Земјоделското земјиште се повеќе се промовира за развој на енергетиката, и се повеќе земјоделци се согласни да ги продаваат своите земјишта за проекти за ОИЕ и да го стопираат производството на храна и житни култури. Бидејќи Северна Македонија има ограничени површини на земјоделско земјиште и на нив се потпираат локалните економии, од најголема важност е ова земјиште да остане со неговата примарна намена. Од особена важност е да се обрне внимание на потенцијалните влијанија од обновливите извори на енергија врз земјоделските површини. Некои од грижите за влијанијата од развојот на обновливите извори на енергија врз земјоделското земјиште вклучуваат губење на важни земјоделски почви; губење на земјоделското производство; фрагментација на полиња и фарми; влијанија од ровови, ерозија, употреба на хербициди и пролиферација на инвазивни видови; набивање на почвата; како и правичен третман на земјоделците и сопствениците на земјиштето во процесите на просторно планирање и закуп на земјиште.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА

Амбициозната Стратегија за развој на енергетиката и зголемената потреба за забрзување на развојот на ОИЕ, неминовно ќе имаат влијание врз локалните заедници кои зависат од своите земјоделски површини. Имено, земјоделскиот сектор придонесува со 11% во националниот БДП. Половина од територијата на земјата е земјоделско земјиште, од кои речиси половина се пасишта, а останатото е обработливо земјиште. Околу 60% од обработливото земјиште се состои од мали парцели (помалку од 1ha). Околу 20% од вработените граѓани се вклучени во земјоделскиот сектор и овој процент останува да биде стабилен во последните неколку години што се должи на континуираната државна поддршка.

Користењето на земјоделското земјиште е регулирано со Законот за земјоделско земјиште. Овој закон предвидува земјоделското земјиште да може да се пренамени во градежно врз основа на просторни и урбанистички планови.

Законот за урбанистичко планирање предвидува земјиштето во плански опфат на урбанистичкиот план со неговото донесување да добива статус на градежно земјиште, ова доколку е така уредено во планот. По исклучок, во планскиот опфат на генералниот урбанистички план, земјиштето може да го задржи статусот на земјоделско, шумско или друго земјиште, доколку тоа е уредено со посебна одредба во планот. Во планскиот опфат на другите урбанистички планови, земјиштето може да го задржи статусот на земјоделско, шумско или друго земјиште, доколку на него има археолошки локалитет или ако со планот е предвидена изградба на инфраструктурна линија по трасата на која има реално оптоварување на земјиштето се воспоставува негово натамошно користење како земјоделско, шумско и друго земјиште, или ако постојат други причини кои во планот се уредени со посебни одредби. Евентуално, земјиштето опфатено со проектниот опфат на урбанистичките проекти за изградба на индивидуални објекти и инфраструктури од државно и локално значење надвор од населените места и надвор од опфатот на урбанистичките планови на земјоделско, шумско и друго земјиште, крајбрежни појаси и други површини го задржува статусот на земјоделско, шумско или друго земјиште кое постоело пред одобрувањето на урбанистичкиот проект.

Во секој случај, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство мора веднаш по донесувањето на планската програма да даде мислење за квалитетот на земјоделското земјиште, постоечките капацитети и другите релевантни факти од нивна надлежност. Евентуално, Министерството мора да биде известно за донесување на урбанистичкиот план, особено доколку со урбанистичкиот план се предвидува пренамена на земјоделското земјиште во градежно земјиште.

ПРЕПОРАКИ

1. ДА СЕ ЗАЧУВА ЗЕМЈОДЕЛСКОТО ЗЕМЈИШТЕ

Да се поттикне производство на храна преку користење на земјоделското земјиште колку што е можно повеќе со цел да се спречи негова пренамена во градежно земјиште. Неопходно е да се спречи пренамена на земјоделско во градежно земјиште без соодветни урбанистички планови.

2. ДА СЕ ОБЕЗБЕДИ АКТИВНА УЛОГА НА ЗЕМЈОДЕЛЦИТЕ ВО ПРОЦЕСОТ НА ЕНЕРГЕТСКО ПЛАНИРАЊЕ

Локалните заедници и земјоделците треба да бидат информирани за просторните и урбанистичките планови и како тие ќе влијаат врз заедниците и користењето на земјиштето. Во консултативните процеси за просторно и урбанистичко планирање, неопходно е да се обезбеди суштинско учество и на претставниците на локалните заедници.

3. ДА СЕ РАЗВИЈАТ КРИТЕРИУМИ ЗА ЗЕМЈОДЕЛСКОТО ЗЕМЈИШТЕ

Владата треба да развие критериуми за условите под кои може да се пренамени земјоделско во градежно земјиште, вклучувајќи ги целите поради кои се развиваат енергетски проекти од обновливи извори, како и да развие правилници за таа намена. Овие критериуми треба да се засновани на видот на почва, нивото и видот на земјоделски активности, како и други значајни фактори кои ќе ја формираат рамката за издвојување на плодно земјоделско земјиште и помалку обработливо земјиште кое може да се искористи за инсталации од обновливи извори. Други критериуми кои можат да се вклучат се: моменталниот степен на обработливост на земјиштето, неговото значење за локалната економија, дали е заштитено или назначено од државата или локалната заедница, како и неговата одржливост за долгорочно производство. Рамката со критериуми за земјоделското земјиште треба да биде развиена во соработка со релевантни институции и организации, како и со учество на општините и регионалните центри за развој.

4. ОНАМУ КАДЕ ШТО Е МОЖНО, ДА СЕ ПРИОРИТИЗИРА ЗАЕДНИЧКА ЛОКАЦИЈА НА СОЛАРНИ ИНСТАЛАЦИИ И ЗЕМЈОДЕЛСКО ЗЕМЈИШТЕ

Владата треба да спроведе анализа за да развие рамка која ќе содржи информации за придобивките од заедничкото поставување на соларните инсталации и земјоделските активности, како што се посејане животни, садење растенија погодни за опрашувачи или заедничко лоцирање на култури на помалку продуктивно обработливо земјиште, што истовремено ќе обезбеди поддршка и прифаќање на предложените проекти од страна на локалното население. Соодветна селекција на видовите растенија кои можат да се одгледуваат покрај соларни инсталации може да резултира во дополнителни придобивки, како што се опрашување, зголемен квалитет на почвата и управување со атмосферските води. Онаму каде што не е практична ваквата примена, потребно е да се зачува вегетативната покривка на земјиштето за да се спречи ерозија на почвата.

ВКЛУЧЕНОСТ НА ЗАЕДНИЦАТА

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

Противењето на локалните заедници кон развојот на проекти од обновливи извори на енергија претставува сериозна пречка за реализација на амбициозните цели во националната Стратегија за развој на енергетиката. Со оглед на фактот дека енергетските проекти од ОИЕ како што се соларните и ветерните проекти се релативна новина за граѓаните во Северна Македонија, се забележува одреден степен на неконзистентност во капацитетите и разбирањето на придобивките, трошоците и влијанието од ОИЕ на локално ниво. Ова е предизвик за инвеститорите, општините, државните институции и членовите на заедницата. Од аспект на инвеститорите, планирањето на локациите за развивање на проекти трае премногу долго, а вклучувањето на локалната заедница е временски долг и напорен процес кој не гарантира успешност и завршување на проектите. Од друга страна, членовите на локалните заедници може да добијат впечаток дека не добиваат веродостојни информации од страна на инвеститорите за трошоците, придобивките и влијанието од проектите, како и дека нивните интереси се недоволно претставени преку развојот на проектите и издавањето на дозволи за реализација на енергетски проекти од ОИЕ.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА

Законот за животна средина во целост ја транспонира Архуската конвенција која го обезбедува правото на сите граѓани да бидат информирани за животната средина, правото да учествуваат во донесувањето на одлуки, како и правото да бараат заштита доколку овие права се прекршени. Процедурата за спроведување на Оценка на влијанието врз животната средина (ОВЖС) обезбедува вклученост на јавноста во најраната фаза на развивање на проекти. Но, во случаите на планирање на енергетските проекти како што се фотоволтаични системи и ветерни турбини, Министерството за животна средина и просторно планирање може да одлучи, врз основа на околностите во секој проект дека студија за ОВЖС нема да биде спроведена, и наместо тоа, да бара спроведување на „документ за заштита на животната средина“ - кој има многу пократка и поедноставна проценка, услов кој во националното законодавство е познат како „елаборат“. Постапката за изработка на елаборат е многу ограничена во постојниот закон и не вклучува задолжителна јавна консултација, како во случајот со постапка за ОВЖС.

Правната рамка за урбанистичко планирање предвидува поинаква процедура за вклучување на јавноста, преку јавни анкети. Во споредба со Архуската конвенција, овие рокови се пократки. Нацрт урбанистичките планови се дискутираат на јавна седница. Урбанистичките планови не се пропратени со Стратегиска оценка на влијанието врз животната средина (СОЖС), освен ако плановите не предвидуваат големи индустриски постројки или друг вид на обемни инфраструктурни проекти.

Нивото на информации поврзани со заштитата на животната средина се зголеми во текот на изминатата деценија. Но, локалните заедници често не се прашани за случувањата во нивните заедници што резултира со протести и судски предмети против инвеститорите. Меѓутоа, при усвојување на стратегии и законодавство на национално ниво, постои општо подобрување на вклученоста и времето на спроведување на консултации со јавноста.

Локалните заедници се организирани во неформални заедници кои во минатото имаа правен статус, но истиот беше укинат преку Законот за децентрализација. Правно застапување на граѓаните имаат општините кои обединуваат голем број од овие помали заедници.

Ова со себе носи повеќе предизвици во спроведувањето на инфраструктурни проекти и енергетското планирање. Од една страна, државата и инвеститорите имаат интерес за ефикасно спроведување на јавните консултации, ретко земајќи предвид дека процесот е долготраен и напорен; од друга страна, за да се обезбеди нивна согласност локалните заедници очекуваат да се земат предвид нивните мислења и барања. Многу често, локалните заедници нема да дадат согласност, дури и ако процесите на консултации со јавноста се правилно спроведени. Ова е особено случај кога државата и инвеститорите не успеваат да презентираат доволно информации и податоци пред процесот на консултации или не успеваат да се вклучат во суштински дијалог со локалните заедници, што резултира со отсуство на доверба од членовите на заедницата и на крајот, неподготвеност да дадат согласност.

ПРЕПОРАКИ

1. ДА СЕ ПОДДРЖИ ВКЛУЧЕНОСТ И СОРАБОТКА НА СИТЕ ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ

За да се поддржи и поттикне заедничка вклученост на сите засегнати страни во искористувањето на обновливи извори на енергија, Министерството за животна средина и просторно планирање треба да ги вклучи општините и регионалните центри за развој во процесот на просторното планирање. Општините треба да ги интегрираат принципите на Архуската конвенција во сите процеси на консултирање со јавноста, а особено при развивањето на урбанистичките планови.

Министерството за животна средина и просторно планирање треба да ја унапреди легислативата и да овозможи учество на јавноста и во случаите на мали проекти за кои е потребно да се достави елаборат за животната средина како услов за издавање на дозволата за спроведување.

Процесите на консултирање со јавноста мора да бидат спроведени така што ќе обезбедат широка вклученост и учество на сите засегнати страни.

Мора да се направат особени напори за вклучување на маргинализираните, енергетски сиромашни и членови со ниски примања во заедницата, во сите нивоа на консултирање со јавноста околу енергетското планирање.

2. ДА СЕ ОБЕЗБЕДАТ МОЖНОСТИ ЗА УЧЕЊЕ И ДИЈАЛОГЕ

Општините и локалните заедници можат да имаат големи придобивки од можностите за заедничко учење и водење на дијалог за решавање на важни прашања за заедниците. Теренските средби и онлајн форумите, обезбедуваат можност за општинските претставници, на директен начин да ги споделат своите искуства од лоцирањето на проекти во нивните заедници. Преку овие форуми се овозможува учење од различни перспективи на вклучените страни (како што се инвеститорите, општините, заедниците или нивните членови), се обезбедува дијалог за проблемите и прашањата, и се поттикнува размена на стручни знаења, пред истите да се утврдат како формални позиции, при што се овозможува поголема можност за преговори и постигнување на компромис кога е потребно.

Теренските посети, исто така го помагаат процесот учење, при што тие треба да бидат обезбедени од локалните здруженија, регионалните центри за развој и еколошките групи со цел да им обезбедат на заинтересираните граѓани и општинските претставници да ги посетат блиските ветерни и соларни проекти, да се вмрежуваат и директно да комуницираат со локалното население и сопствениците на проекти и од прва рака да научат повеќе за проектите кои се спроведуваат.

3. ДА СЕ РАЗВИЕ БАЗА НА ПОДАТОЦИ ЗА ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА

Владата треба да воспостави база на податоци со обновливи извори на енергија која на интерактивен начин ќе вклучи детални податоци за постоечките и планираните енергетски проекти. Базата треба да обезбеди информации за локацијата, инсталираните капацитети и производство, условите за издавање на концесијата, детали за инвеститорите и други релевантни информации.

Дополнително, во базата треба да бидат вклучени студии, извештаи, најдобри практики и насоки од регионот, кои ќе им помогнат на засегнатите страни и општинските претставници да научат повеќе за потенцијалните придобивки и влијанието од искористувањето на обновливи извори на енергија. Информациите во базата може да вклучуваат, но не треба да се ограничуваат само на овие аспекти: фискалните импликации за општините; придобивките и недостатоците на природните ресурси, обработливото земјиште и дивниот свет; потенцијални влијанија од бучава; и промени на вредноста на имотот. Информациите треба да бидат од веродостојни извори на кои им веруваат повеќето засегнати страни.

4. ДА СЕ ОБЕЗБЕДАТ МОЖНОСТИ ЗА ОБУКА, ЕДУКАЦИЈА И ПРЕКВАЛИФИКАЦИЈА

Обуките и едукацијата се важен аспект за локалните заедници во регионите кои се зависни од користењето на фосилни горива, особено при транзицијата на економиите и искористувањето на обновливи извори на енергија. Потребно е да се обезбедат преквалификациски обуки за сите вработени, како и да се овозможи широк опсег на едукативни активности и обуки за развој на вештини, кои ќе понудат идни можности за вработување на локалното население без оглед на нивното претходно образование, професија или квалификации.

Бр	Име на институција/ организација	Тип
1	Министерство за животна средина и просторно планирање	Државна институција
2	Министерство за економија	Државна институција
3	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Државна институција
4	Министерство за транспорт и врски	Државна институција
5	Агенција за енергетика на Македонија	Државна институција
6	Агенција за просторно планирање на Македонија	Државна институција
7	Кабинетот на Вицепремиерот за економски прашања	Државна институција
8	Кабинетот на Вицепремиерот за одржлив развој	Државна институција
9	Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој	Државна институција
10	Центри за регионален развој од четири региони	Државна институција
11	ЕСМ (Електрани на РСМ)	Енергетска компанија во државна сопственост
12	ЕВН	Енергетска компанија
13	Етерна Солар	Енергетска компанија
14	Екарта	Енергетска компанија
15	FireLand	Енергетска компанија
16	Проект Структурал Инженеринг	Енергетска компанија
17	ХБТ Неготино	Енергетска компанија
18	Солар Маркет	Енергетска компанија
19	Мобил-ЕЛ ДООЕЛ	Енергетска компанија
20	Рурална Коалиција	ГО
21	Центар за климатски промени	ГО
22	Македонска платформа против сиромаштија	ГО
23	Целор Радовиш	ГО
24	Полимат Богданци	ГО
25	Хорти Еко Струмица	ГО
26	Епл Три Скопје	ГО
27	Круна Радовиш	ГО
28	МАЦЕФ	ГО
29	Институт за економски и енергетски политики и истражувања	ГО
30	Здрава котлина	ГО
31	Еко вита	ГО
32	Грашница Струга	ГО
33	Аронија Едукативен Еко Центар	ГО
34	Македонско еколошко друштво	ГО
35	Слоу Фуд Македонија	ГО

ПЛАНСКИ ЕКОЛОШКИ ЕКОНОМИЧНО

За енергетска транзиција
и користење на обновливи
извори на енергија